

EBUBEKİR PAŞA VE KIBRIS'TAKİ İMAR FAALİYETLERİ

Sevilay Tosun

Öz

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nde silahdarlıkla başlayan kariyerini özellikle III. Ahmet ve I. Mahmud'un saltanat dönemlerine rastlayan yıllarda ilerleten, başlangıçta "ağa" olarak karşımıza çıkan sonrasında "paşa" ünvanını aldığını gördüğümüz Ebubekir Paşa, kapıcıbaşı, çavuşbaşı, darphane emini, nişancı, kaptân-ı derya gibi birçok alanda Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiştir. İmparatorluk içerisinde çeşitli eyaletlerde valilik görevini de yürüten ve tesis ettiği vakıflarıyla da isminden söz ettiren Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs'taki imar faaliyetleri oldukça dikkat çekicidir.

Anahtar Sözcükler

Ebubekir Paşa, Vakıf, Kıbrıs, Alâiye

Ebubekir Pasha and His Architectural Activities in Cyprus

Abstract

Ebubekir Pasha, who began his career as a weapons-keeper, in the first half of the 18th c. and then improved his career, especially in the reign of Ahmed the third and Mahmud the first, and whom we firstly met him as an Agha and then got the title of Pasha, served within The Ottoman Empire as, "kapıcıbaşı", "darphane emini", "nişancı", "kaptân-derya". His activities of construction and housing of Ebubekir Pasha in Cyprus, who did his duty of vali in various provinces within Ottoman Empire and became famous through his foundations he established is really quiet attractive.

Keywords

Ebubekir Pasha, Foundation, Cyprus, Alâiye

Giriş

XVIII. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin yıkılışa giden süreçte değişim olgularını en yoğun olarak yaşadığı dönemdir. Savaşlarda alınan yenilgiler, halk arasında mevcut düzenin bozulması, toplumsal kurumlarda görülen çöküş ve bununla birlikte rüşvet, kayırmanın hat safhaya ulaşması, eski günlerine özlem duyan hükümdarların yenilik çabası içine girmesine neden olmuştur. Lâle Devriyle başlayan bu dönem ıslahatlarla devam etmiştir; ancak özellikle askeri alan başta olmak üzere yapılan yeniliklerin, sorunların giderilmesine yetecek kadar kökten çözümler içermediği ilerleyen zamanda ortaya çıkacaktır.

Bu dönemde yaşamış olan Ebubekir Paşa, kapıcıbaşı, çavuşbaşı, darphane emini, nişancı, kaptân-ı derya gibi birçok alanda Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiştir. Paşa'nın bu çalkantılı dönemde Anadolu, Mısır, Mora, Kıbrıs gibi imparatorluğun önemli eyaletlerinde valilik görevini idame ettirmesi, kendisine birtakım ek sorumluluklar yüklemiştir. İşte sıradan bir paşa olmaktan öte bir yaşam süren ve o döneme tanıklık eden Ebubekir Paşa bu nedenle çalışmamıza konu olmuştur. Ancak Paşa'nın hizmeti bununla da kalmamış İstanbul, İzmir, Mekke, Mora, Mısır ve Kıbrıs'ta tesis ettiği vakıflarıyla devam etmiştir. Çalışmamızın birinci bölümünde Ebubekir Paşa'nın hayatına, ikinci bölümde ise Kıbrıs'taki imar faaliyetlerine yer verilmiştir.

I. Ebubekir Paşa'nın Hayatı

Osmanlı yönetim örgütünün çeşitli kademelerinde görev alan, Osmanlı literatüründe belki de diğer adaşlarından ayırt edilmesi için memleketi Alâiye ile tesmiye edilen Ebubekir Paşa 1670 Alâiye doğumludur (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1992:1459). Ebubekir Paşa'nın dedesi Abdurahman Ağa, babası ise İbrahim Ağa'dır (VGMA., Def. No.734/ 113/123). Uzun süredir Osmanlı askeri sınıfında yer alan bir aileye mensup olduğu anlaşılan Paşa'nın

İstanbul'a gelişi ve saraya girişi hakkında bir bilgiye rastlanılmamakla beraber, zamanında büyük şöhret sahibi olan, maliyeden yetişerek başmuhasebecilikten darphane ve tersane eminliğine kadar birçok görevde bulunan Alâiyeli Kel Yusuf Efendi'nin akrabası olması bizi az da olsa bu konuda aydınlatmaktadır (Süreyya, V, 1996:1692).

İstanbul'a geldikten sonra saraya giren Ebubekir Paşa, burada iyi bir eğitim görmüş, önce silahdar (İzzet, 1285:94; Hafid, 1952: 48), sonra da yükselerek gümrükçü ve kapıcıbaşı olmuştur. Kapıcıbaşılıktan Nisan 1718'de (Cemaziyel-evvel 1130) çavuşbaşığa yükselerek (Süreyya, II, 1996:433) birkaç sene bu görevde kalan Ebubekir Ağa, gözlerindeki bir rahatsızlık nedeniyle Darphane-i Âmire Nezareti'ne nakledilmiştir. Paşa bu görevi sırasında bir müddet ilaç tedavisi görmüş ancak çavuşbaşıklık görevindeki başarısı dikkate alınarak 2 Mayıs 1723'de (26 Receb 1135) eski görevi kendisine iade edilmiştir (Raşid Tarihi, 1282:44; Tarih-i Çelebizade, 1282, 33-34; Şeyhi Mehmed Efendi, 1989:714). III. Ahmed'in sadrazamı Nevşehirli Damad İbrahim Paşa, çavuşbaşı olan Ebubekir Paşa'nın vezirliğe yükseltilmesi için padişaha ricada bulunmuş, III. Ahmed ise Ebubekir Paşa hakkında yeterli malumata sahip olmadığını belirtmiştir. Sadrazamı her ne kadar bilgi vermiş olsa da Padişah, bununla yetinmeyip bizzat paşa kapısına gelip bir bahane ile çavuşbaşıyı huzuruna getirmiş, burada bir müddet Ebubekir Paşa ile konuştuktan sonra sözlerini dürüst bularak kendisine vezaret elbisesi giydirilmesini emretmiştir (Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, II.A,1976:24; Ayvansarâyi, 1978:15). 30 Aralık 1724'de rütbe-i vezaret ihsanıyla beraber Ebubekir Paşa'ya Cidde ve Habeş valilikleri ile Mekke-i Mükerrreme Şeyhü'l-haremlîği verilmiştir (Şeyhi Mehmed Efendi, 1989:716).

Altı sene gibi uzun bir müddet Mısır valiliği yaparak düzeni sağlayan Tevkii Mehmed Paşa'nın becayişle 1728'de (1140 Zi'l-hicce) Cidde valiliğine atanması üzerine (Uzunçarşılı,1995:310) Ebubekir Paşa, 25 Eylül 1728 (20 Safer 1141) tarihi başlangıç olmak üzere Mısır valiliğine atanmıştır (Raşid Tarihi, 1282:565). Cidde'ye giden eski Vezir-i âzam Mehmed Paşa'nın kısa bir süre sonra 1728'de (h. 1141) ölümü üzerine (Uzunçarşılı, 1995:310), Ebubekir Paşa 1729'da (h. 1142) tekrar Cidde valisi olmuş (Uzunçarşılı, 1988:134), Eylül 1731'de (Rebi'ül-âhir 1144) Anadolu'ya vali olarak atanmıştır (Cevdet Askeriye: 21518). I. Mahmud'un saltanatı (1730/1754) döneminde Mart 1732 (Şa'bân 1144) başlangıcından 21 Mayıs 1732'ye (26 Zi'l-ka'de 1144) kadar 72 gün kaptân-ı deryalık yapan Murabıt Hüseyin Paşa'nın azli üzerine 22 Mayıs 1732'de (27 Zi'l-ka'de 1144) Ebubekir Paşa kaptân-ı derya olmuştur (Cevdet Bahriye: 8535). Bu ilk kaptân-ı deryalık görevinden Nisan/Mayıs 1733'de (Zi'l-ka'de 1145) nişancılığa nakledilen (Süreyya, II, 1996:433) Ebubekir Paşa için Mehmed Hafid, Damad-ı Şehr-iyâri olması sebebiyle bu göreve getirildiğini belirtmişse de (Hafid, 1952:48), Paşa'nın o tarihte henüz padişah damadı olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Paşa 1740'da (h. 1153) II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultan'la evlenerek damat olacaktır (Süreyya, I, 1996:37).

1734'de (h.1147) Rumeli valiliğine atanan Ebubekir Paşa (Süreyya, II, 1996:433), aynı sene içinde 1734 (h. 1147) yılı tut başlangıcından¹ görevini devr

¹ 'Tut, Kıbtî aylarından olup sene başıdır ve Mısır'daki tevcihler buna göre yapılırdı' (Uzunçarşılı, 1988:212).

almak koşuluyla Mısır valiliğine atanmış, ancak Paşa'nın Mısır'a gelip görevine başlamasına dek Mısır ümerasından Emîr ül-Hac² Katamış Mehmed ölgeye kaymakam tayin edilmiştir (Cevdet Dahiliyye: 13591). Mısır'da valilik yaptığı dönemde Ebubekir Paşa, Kahire'de yaşanan, Osmanlı kayıtlarına vak'a-i şûr-i engiz (kargaşa yaratan olay) olarak geçen, kendisinin görevden alınmasına neden olan ve on emirin ölümüyle sonuçlanan bir emir kıyımının içinde yer almıştır (Raymond, 1999:17). Bu emir kıyımının sonrasında Cidde valiliğine atanan Paşa'nın, bu göreve ne zaman getirildiği tam olarak tespit edilememekle birlikte 1737/1738 (h.1150) tarihli vakfiyesine dayanarak bu tarihlerde Cidde'de görev yaptığını söylemek mümkündür (VGMA., Def. No: 735/228/109). Ebubekir Paşa 1740'da (h.1153) Mora valiliğine atanmış (Süreyya, II, 1996:433), ilk eşi Emine Hanım ve ikinci eşi Hatice Hanım'dan (Konyalı, 1946:399) sonra aynı sene, II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultanla da üçüncü evliliğini yaparak saraya damat olmuştur (Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, I, 1976:98; Hammer, 1993:11). Osmanlı Devleti'nde padişahlardan birisinin kızıyla evlenecek olan kimsede askeri ehliyet mutlaka aranırken kabiliyeti ve zekasının yanında liyakatı, hizmeti ve padişaha yakınlığı önem taşımaktadır (Uzunçarşılı, 1976:468). Bu durum da Ebubekir Paşa'nın hizmetteki başarısının yanında sarayla olan bağlantısının bir başka göstergesidir.

Ebubekir Paşa Mora valiliğinden, 1743 sene ortasında (h. 1156) tekrar Cidde valiliğine atanmıştır. Ancak kendisi Ocak/Şubat 1744 (Zi'l-hicce 1156) tarihinden itibaren göreve başlamak istediğini dile getirmişse de isteği kabul edilmemiştir (Cevdet Dahiliyye:4782). Paşa'nın buraya atanmasının nedenlerinin altında daha çok 1743 yılında görülen Mekke olayları yatmaktadır. Bu dönemde Mekke'de şehir garnizonunda birçok asker şehirde silah kullanmanın yasak olduğunu unutarak Kâbe'nin içinde dahi birbirlerine ateş ederek padişahın Kâbe'ye gönderdiği mücevherli avize ve diğer eşyalara zarar vermişlerdir. Bu kutsal mahal ve eşyaya karşı işlenen suçun cezalandırılması işi Mekke Şerifi'ne, Kadısı'na ve Şeyh'ine havale edilmiştir. İşte bu vesileyle Cidde valisinin yerine daha önce bu görevi uzun yıllar yürütmüş olan ve o sırada Mora'da vergi toplamakta olan Vezir Ebubekir Paşa atanmıştır (Hammer,1993:50). 18 Mart 1747'ye (6 Rebi'u'l-evvel 1160) kadar görev yapan Ebubekir Paşa bu tarihte Cidde'ye Halepli Osman Paşa'nın atanması üzerine boşta kalmış (Cevdet Dahiliyye:7232) ve azledilmiş olarak Şam'a gelmiştir (Süreyya, II, 1996:433). Ebubekir Paşa'yla aynı dönemlerde yaşamış olan Berber Bedirî, Esat Paşa'yla beraber Hicaz'dan Şam'a gelen Ebubekir Paşa'nın burada iki ay kaldığını ancak ne için geldiğinin anlamadan Hama'ya gittiğini ve yine Paşa'nın, Şeyhülislam ile beraber ikinci kez Şam'a geldiğini, ilkinde olduğu gibi bu gelişinde de iki ay kaldıktan sonra İstanbul'a doğru yola çıktığını günlüğünde anlatmaktadır. (Şeyh Ahmet el-Bedirî el-Hallâk, 1993:74). Bunu müteakiben Ebubekir Paşa, I. Mahmud'un 1747 (h. 1161) tarihli hattı hümayunu ve 50.000 kuruş muaccelleyle Kıbrıs'a atanmıştır (Cevdet Dahiliyye:7232). Ebubekir Paşa, Kıbrıs'ta görevde bulunduğu süre zarfında yaptığı hizmetlerle hem yerli hem de yabancı gözlemcilerin takdirini kazanmıştır.

² Emîr ül-Hac;İslam devletlerinde ve Osmanlılarda her sene hacca gidecek olanların teşkil ettikleri kafilye reis seçilen kimsedir (Sertoğlu, 1986: 98).

Ekim 1748'de (Şevvâl 1148) Eğriboz muhafızlığına (Süreyya, II, 1996:433), Mayıs/Haziran 1749'da (Cemâziye'l-âhir 1162) Bosna valiliğine atanan (Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, I, 1976:146) Ebubekir Paşa, dört seneden beri kaptân-ı derya olan Şehsuvarzade Mustafa Paşa'nın azlolunup Hanya'ya tayin edilmesi üzerine 1750'de (h.1163) ikinci defa kaptân-ı derya olmuştur (Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, I, 1976:155). Paşa 1750/1751'de (h.1164) azlolunarak tekrar Cidde'ye atanmıştır (Hafid,1952:51; Danişmend, 1971:214). Kaptân-ı deryalık görevini, Toprak Mehmet Paşa'nın devr alması üzerine doksanına yaklaşan Ebubekir Paşa Cidde'ye atanmasından önce ikinci defa hacca gitmek istemişse de dönemin Vezir-i âzamı Divitdâr Mehmet Emin Paşa'nın fikri ile bir kez daha Cidde'ye gönderilmiştir (Hammer, 1993:145).

Paşa, Cidde'de uzun müddet kalmış olmasını ve ihtiyarlığını da dile getirerek 6000 kuruş ile emekliye ayrılmış ve zevcesi Safiye Sultan'ın sarayında istirahatına çekilmiş; yerine de Es-Seyyid Mehmed Paşa atanmıştır (Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, I, 1976:157). Ebubekir Paşa, kısa bir süre sonra memuriyet hayatına tekrar Cidde valiliği ile geri dönmüştür (Süreyya, II, 1996:433). Paşa'nın bu son görevlendirilişi ile birlikte toplam altı kez Cidde'ye atandığı görülmektedir.

Temmuz 1752'de (Şa'bân 1165) Vezir-i âzam Divitdâr Mehmed Paşa'nın azli üzerine Darüssaade Ağası Hafız Beşir Ağa'nın tavsiyesiyle Bahir Köse Mustafa 1 Temmuz 1752'de (18 Şa'bân 1165) sadarete gelmiş (Uzunçarşılı, 1995:372) ve Ebubekir Paşa'yı önce Gelibolu'ya sonra da Alâiye'ye sürmüştür (Özoran, 1982:29). Şubat 1755'de (Cemâziye'l-evvel 1168) ihtiyarlığından ötürü zevcesi Safiye Sultan'ın sarayında oturmak üzere İstanbul'a çağrılan (Süreyya, II, 1996:433; Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, II.A, 1976; 24) Ebubekir Paşa 1757/1758 (h.1171) senesinde vefat etmiştir (Konyalı,1946:399). Hammer eserinde (1993:177), vezirlerin en yaşlısı ve en zengini olarak gösterdiği Ebubekir Paşa'nın, servetinin bir milyon kuruş olarak tahmin edildiğini ve Bahir Köse Mustafa Paşa'nın sadareti döneminde İstanbul'dan uzaklaştırılan Paşa'nın bir süre sonra Hekimoğlu Ali Paşa'nın sadareti döneminde tekrar İstanbul'a çağrılmasının altındaki gerçek nedenin, Paşa'nın karısı II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultan'ın hatırından değil, Ebubekir Paşa'nın sonsuz denebilecek zenginliği ile ileri yaşından kaynaklandığını belirtmiştir.

Mehmed Süreyya, Ebubekir Paşa'nın Ocak 1759'da (Cemaziyel-evvel 1172) vefat ettiğini ve Aksaray'da defnolunduğunu belirtmektedir (II, 1996:433). Hâfız Hüseyin Ayvansarâyi'de Paşa'nın Aksaray'da defnedildiğini belirtmekle birlikte vefat tarihini 1757/1758 (h. 1171) olarak göstermiştir (1978:15). İbrahim Hakkı Konyalı çalışmasında, Paşa'nın ölüm tarihinin Kamusü'l-Alâm ve Hadikatü'l-Cevâmi'de de 1757/1758 (h. 1171) olarak belirtildiğine yer vermiş, bizzat Paşa'nın İstanbul'un Aksaray semtinde bulunan aile kabristanında yaptığı incelemede 1171 olan ölüm tarihini mezar kitabesinden ortaya çıkarmıştır (1946:399).

II. Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs'taki İmar Faaliyetleri

Ebubekir Paşa, Kıbrıs adasınının 1745 yılında (h. 1158) bağımsız bir eyalet haline getirilerek üç tuğlu paşalık statüsüne kavuşturulmasını mütakiben 1747 yılında buradaki görevine başlamıştır (Çiçek, 2002:375).

Paşa, Kıbrıs'ta görev yaptığı süre zarfında biri vakfiye zeyli olmak üzere üç ayrı vakıf tesis etmiştir (VGMA., Def. No: 24/60/21; 24/65/22; 737/1/1). Vakıflarının gelir kaynakları arasında; Lefkoşe'de Sarayönü Cami yanında 23 dükkan, Tuzla ve İskele-i Tuzla kasabası için oluşturulan su yolunun altında 37 dönüm arazi ve bir göz un değirmeni ile değirmen önünde yeniden diktikleri meyveli ve meyvesiz ağaçları olan 20 dönüm dut bahçesi, dört dönüm üzüm bağı ile 13 dönüm boş arsa ve bunun yanında su yolu altında Tuzla kasabasına yakın Ayayorgi Manastırı yakınında kendi mülkü üzerine inşa ettirdiği bir göz un değirmeni bulunmaktadır (VGMA., Def. No: 42/60/21; Luke, 1969:70-71). Paşa'nın tüm bu gelir kaynaklarının yanı sıra Lefkoşe Sarayönü'nde vakıf dükkanlarının arkasında yer alan büyük köşkü, Tuzla Kasabası Arpera karyesinde bir çiftlik (VGMA., Def. No: 24/65/22; Sarımay vd.,2000:220) ile Tuzla Kasabası dışında kazdırarak çıkarttığı suyun fazlası olan dokuz buçuk masura ve bir çuvaldız suyu gelir kaynakları arasına kattığı görülmektedir. Yedi ayrı mevzide kiraya verilen bu tatlı sudan 152,5 kuruş gelir elde edilmektedir (VGMA.,Def. No: 737/1/1)

Lefkoşe'de Sarayönü'nde bulunan cami avlusundaki mektebin harabe halini görmesi üzerine onarımını üstlenen Ebubekir Paşa, gelir kaynakları içinde telaffuz ettiğimiz 23 dükkanı da bu sırada yaptırmıştır. Tuzla ve İskele-i Tuzla kasabalarında su kuyuları açtırmış, çeşmeler yaptırarak halkın su ihtiyacını gidermiştir (VGMA., Def. No: 24/60/21; Özorun, 1982:27)

Larnaka'da insanların suyu iki saatlik mesafeden sırtlarında getirdiğini gören Paşa, o günden itibaren bu sorunun nasıl üstesinden gelinebileceğini düşünmüş ve sonuçta hem Türkleri hem de yabancı gözlemcileri hayran bırakan kendi ismiyle de anılan su kemerlerini yaptırarak suyu Larnaka'ya ulaştırmıştır (Luke, 1969:69). Ebubekir Paşa'nın bu hizmeti Kıbrıs'ta Türk dönemi ve idarecileri hakkında olumlu yorumlarda bulunmayan yabancı ziyaretçilerin bile övgüsüne neden olmuştur. Kıbrıs tarihini yazan Sir George Hill, adada Koca Bekir Paşa diye anılan Ebubekir Paşa'nın çalışmalarının, ada halkının ihtiyaçlarını gideren önemli bir sosyal hizmet olduğunu belirtmiştir (Özorun, 1982:29). H. D. Purcell (1968:181), Ebubekir Paşa'nın XVIII. yüzyıl karanlığında adayı bir fener misali aydınlattığını; Halep'teki İngiliz konsolosu Aleksander Drummond ise, altı mil öteden sıra kuyular kazmak ve kemerler inşa etmek suretiyle Larnaka'ya sağladığı içme suyundan dolayı Paşa'ya duyduğu hayranlığı gizlememiş ve 1745/1750 yıllarında Kıbrıs'taki izlenimlerini mektuplarında anlatmıştır. Ebubekir Paşa'nın 1747 yılında Larnaka ve İskele halkıyla limana su sağlamak amacıyla Arpera deresi ile ondan altı mil ötedeki dağınık kaynaklardan su getirmek için büyük bir hizmet örneği gösterdiğini ve bunun için elli bin kuruş, yani ikiyüz bin pound parayı kendi cebinden karşıladığını eserinde belirtmiştir (Gürkan, 1996:99).

Mehmed Süreyya çalışmasında (II,1996:433), Nisan 1748'de (Rebi'ü'l-âhir 1161) Kıbrıs'ın sadarete has olmasıyla Ebubekir Paşa'nın boşta kaldığına yer vermiş ise de, Par Achille Emilianides (1969:79), Paşa'nın saray entrikaları yüzünden bulunduğu görevden alındığını ve bundan sonra Kıbrıs'ın sefalet içine düştüğünü belirtmektedir. Ebubekir Paşa görevden alınca Larnaka halkına su getirme çalışmaları durmuştur. Bu nedenle işin sonuçlandırılması için Paşa büyük bir meblağı saray tercümanı Chrystofaki'ye emanet etmiştir. Fakat

Drummond'un tabiriyle "hain adam" işi gerektirdiği gibi devam ettirmemiştir. Bu nedenle Ebubekir Paşa güvendiği bir adamını gönderip işi tamamlattır (Gürkan, 1996:63-dipnot 1).

Alexsander Drummond'un anlatımlarına göre; Ebubekir Paşa suyu arazinin yüksek olduğu yerlerde sıra kuyularından çukur yerlerde ise su kemerlerinden geçirmiştir. İlk su yolu Arpera'dan gelmekte olup elli kemer, ikincisi oniki, üçüncüsü de otuzbir kemerden oluşmaktadır (Gürkan, 2000:175). Kemerlerin üzerindeki bir kanal ilerleyip Larnaka kasabasına ulaşmaktadır. Kemerlerin altından geçen suyun ise biraz ötedeki tuz gölüne akması için bir toprak set yapılmıştır. Böylece su, yön değiştirip denize ulaşmaktadır. Bol yağışlarla birlikte selin neden olduğu büyük miktarda suyun tuz gölüne ulaşması yaz aylarında buharlaşmayı azaltıp tuzun oluşmasını engelleyeceği için bu set yapılmış ve böylece suların göle akması önlenmiştir (Gazioğlu, 1994:182)

Dört yılda tamamlanan yapımında kesme taşların kullanıldığı belirtilen, üç ayrı köprüden oluşan bu su kemerleri XIX. yüzyılda restore edilmiştir (Purcell, 1968:181). Günümüzde kullanılmadığı bilinen bu kemerlerin yanına bugün modern tesisler kurularak, aynı yoldan Larnaka'nın su ihtiyacı karşılanmaktadır (Karakaya, 2002:391). 1760 yılında Kıbrıs'a gelen ve 1767 yılına kadar çeşitli görevler üstlenerek bir ara Larnaka'daki Toskana konsolosluğunda çalışan Abbe Giovanni Mariti, bu kemerlerin çok sağlam, Arpera karyesinden gelen bu suyun ise çok kaliteli olduğunu belirterek yerli halkın bu noktada Paşa'ya çok şey borçlu olduklarını ifade etmiştir. İngilizlerin ada yönetimini Türklerden devr aldığı 1878 yılında, Kıbrıs'a gelen İngiliz yazar ve bilim adamı Sir Samuel Baker, adayı bir heyetle dolaşarak gördüklerini ve bulgularını bir eserde toplayıp Londra'da kitap halinde yayınlamıştır. Larnaka'ya su sağlayan sistem karşısındaki hayranlığını gizleyemeyen Baker, bu sıra kuyuların, yüksek araziden daha aşağılardaki araziye doğru kazıldığı için suyun, kuyuları birbirine birleştiren kanaldan hidrolik bir gücün kazandığı hızla akmakta ve ara kanala hatta daha yüksek düzeylere ulaşabilmekte olduğunu görmüş, suyun çıkış yerinin, bazen millerce ötedeki hedefe doğru rahatlıkla akabileceği bir düzeyde (yükseklikte) oluşturulduğunu belirtmiştir (Gazioğlu, 1994:178-181).

Ebubekir Paşa, akan sudan iki lülesini (her lülesi sekizer masura) ağaç sulamak için ayırmış, geri kalan sekiz lüle suyun; dört lülesi Tuzla kasabasında yaptırdığı dört çeşmeye, birer lülesi, İskele kasabasında cami ile kal'a arasında yaptırdığı iki çeşmeye, iki lülesi, İskele başında yaptırdığı çeşmeye olmak üzere dağıtılmıştır. Su yolu için görevlendirilen iki kişiye (su yolcu) günlük 12 akçe verilerek adı geçen çeşmelerin gece gündüz kesintisiz akması sağlanmıştır. Su yolu üzerinde bulunan evlerin bahçelerini sulamak için bu sudan baca açarak su almamaları hususuna dikkat çekilmiştir (VGMA., Def. No: 24/60/21)

Ebubekir Paşa'nın vakıflarının gelir kaynakları arasında yer alan değirmenin bir yıllık, bağ, bahçe ve tatlı suyun ise her üç senede bir yenilenmek koşuluyla kiraya verileceği belirtilmiştir. Müslim ve gayri müslim halktan suyu evlerine götürmek isteyenlerin, her masurasını ikiyüz ellişer kuruş icâre-i muaccele ve senevi onar kuruş müeccele ile kiralayacakları ve suyun ayrılma kollarından hanelerine gelinceye dek olan su yolu tamiratının kendi yükümlülüklerinde olacağı belirtilmiştir. Bunlar dışında kalan suyu, bahçe,

bostan gibi yerleri sulamak için kullanacak arazi sahipleri, senevi alt ışar kuruş ile onar para icâre-i müeccele ile her üç senede bir yenilenmek koşuluyla günde altı saatliğine kiralayacaklardır. Müteveli kaymakamı suyun artması durumunda senevi icâre-i müecceleleri artıracaktır. Müteveli kaymakamı ve vakıf kâtibi tarafından değirmen, su yolu ve çeşmelerin geçen zaman ile oluşacak hasarlarının keşfi yapılarak, masrafları tespit edilecek ve yapılacak gider defterine kaydedilecektir. Hasıl olan gelir fazlalığı da her sene müteveli tarafından evlatları arasında eşit olarak paylaştırılacaktır (VGMA., Def. No: 24/60/21).

Paşa'nın kiralardan aldığı gelir ile, mektep hocasına (muallim-i sıbyan) günlük 20, halife-i sıbyan olanlara sekiz, kaymakam-ı müteveli olanlara altı, cami avlusundaki tuvalet temizliyenlere (kennas) iki, diğer temizlikçilere bir, müezzin-i sâni olanlara üç, vakıf kâtibine altı ile vakıf câbisine iki akçe ödenecektir. Yine elde edilen gelirden günlük altı akçesi ayrılarak, müteveli kaymakamı tarafından vakıf hayratının tamiri için harcanacaktır (VGMA., Def. No: 24/60/21).

Tevliyet hakkının hayatta iken kendisinde olduğunu, sonra kendi nesline, neslinin sona ermesi durumunda azatlı kölelerine onların da soyunun tükenmesi durumunda Haremeyn-i şerifeyn'e geçeceğini belirten Ebubekir Paşa'nın (VGMA., Def. No: 24/60/21) bugün mülhak vakıf statüsünde bulunan vakfına, evladından Suzan Dikraz mütevellilik yapmaktadır.

Sonuç

Ebubekir Paşa'nın, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin yönetim örgütünün çeşitli kademelerinde görev aldığı anlaşılmaktadır. Osmanlı merkezî yönetiminin eyaletlerde otoritesinin azaldığı, ekonomik buhranların yaşandığı, kurumların yozlaştığı, bunun getirisi olarak ortaya çıkan derebeylerin çoğaldığı bir dönemde Cidde, Mısır, Mora, Kıbrıs gibi birçok yerde vali olarak görev yapan Paşa, buralarda tesis ettiği vakıflarla halka büyük hizmetler sunmuştur.

Mekke-i Mukerreme şeyhü'l-haremlığı ünvanını alan aynı zamanda vezir olan Ebubekir Paşa hayli zengindir. II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultanla evlenmesi Ebubekir Paşa'ya Damad-ı şehr-iyâri ünvanı kazandırmışsa da saygınlığı ve zenginliği daha öncesinde mevcuttur. Paşa'nın Safiye Sultanla evliliği kendisine ek bir katkı sağlamışsa da bu evlilik Paşa'nın ileri yaşlarına tekabül ettiği için daha önceki başarıları altında böyle bir etkenin var olduğunun düşünülmesi yanlış olacaktır.

Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs'taki en büyük hayratının sosyal hizmet alanında olduğu görülmektedir. Paşa, Kıbrıs'ta, 64 masura tatlı su ile yedi çeşme, 94 su kemeri, birçok su kuyusu ve onarımını yaptırmış, bir mektebi de halkın kullanımına sunmuştur. Bunların bakımı, onarımı ve gerekli olan malzemelerin alımını da tesis etmiş olduğu vakıflarla sağlamıştır.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Vesikaları

Cevdet Dahiliyye 4782.

Cevdet Dahiliyye 7232, 30 Mart 1747 (Rebî'ü'l-evvel 1160).

Cevdet Dahiliyye 13591, Aralık 1734 (Receb 1147).

Cevdet Askeriye 21518, Eylül 1731 (Rebî'ü'l-evvel 1144)

- Cevdet Bahriye 8535, 17 Haziran 1732 (23 Zi'l-hicce 1144)
Vakfiyeler
Gurre-i Cemâziye'l-evvel 1132 İstanbul, VGMA., Def. No: 734/113/123; Y. Y. Def. No: 1964/408
26 Zi'l-hicce 1150, İstanbul, VGMA., Def. No: 735/228/109; Y. Y. Def.No: 1964/428
12 Rebi'ü'l-evvel 1161, Kıbrıs, VGMA., Def. No: 24/60/21; Y. Y. Def. No: 1964/445
25 Cemâziye'l-evvel 1161 Zeyli, Kıbrıs, VGMA., Def. No: 24/65/22; Y. Y. Def. No: 1964/449
1165 Tarihli Vakfiye, Kıbrıs, VGMA., Def. No: 737/1/1.
ÇİÇEK, Kemal. (2002). "Kıbrıs: Osmanlı Dönemi" **Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**. XXV, Ankara. 374-380.
DANIŞMEND, İsmail Hâmi. (1971). **İzâhlı Osmanlı Tarihi Konolojisi**, V, İstanbul: Türkiye Yayınevi.
EMILIANİDES, Achille. (1969). **Histoire de Chypre**, Paris.
GAZİOĞLU, Ahmet C. (1994). **Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878) 308 Yıllık Türk Dönemine Bakış**, Kıbrıs:Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi.
GÜRKAN, Haşmet Muzaffer. (1996). **Kıbrıs Tarihinden Sayfalar**, Lefkoşe: Galeri Kültür Yayınları.
Hâfız Hüseyin Ayvansarâyi, (1978). **Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl**, (Haz. Fahri Ç. Derin), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
KARAKAYA, Ebru. (2002). "Kıbrıs:Mimari Lefkoşe", **Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, XXV, Ankara. 383-392.
Komisyon. (1992). "Bekir Paşa Koca" **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, III, 1459.
Komisyon. (2000). **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)**, (Proje Yön. Yusuf Sarınoy), Ankara.
KONYALI, İ. Hakkı. (1946). **Alâiyye**, (Yay. Haz. Alanyalı M. Ali Kemaloğlu), İstanbul: Ayaydın Basımevi.
Küçük Çelebizade İsmail Asım. (1282). **Tarih-i Çelebizade**, İstanbul: Matbaa-i Amire.
LUKE, Sir Harry. (1969). **Cyprus Under The Turks 1571-1878**, London.
Mehmed Hafid. (1952). **Sefinetü'l-Vüzerâ**, (Neş. İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul: Şirketi Mürettibiye Basımevi.
Mehmed İzzet. (1285). **Harita-i Kapudan-ı Derya**, İstanbul: Ceride Matbaası.
ÖZORAN, Beria Remzi. (1982). "Kıbrıs Adasında Bekir Paşa Vakfı", **Vakıflar Dergisi**, XVI, Ankara. 27-29.
PURCELL, H. D. (1968). **Cyprus**, in England.
PURGSTAALL, J. Von. Hammer. (1993). **Osmanlı Devleti Tarihi (1718/1739)**, (Yay. Haz. Mümin Çevik ve Erol Kılıç), XV, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
Raşid Tarihi, (1282). VI, İstanbul: Matbaa-i Amire.
RAYMOND, Andre. (1999). **Kahiresi Abdurrahman Kethuda Zamanında Bir Osmanlı Kentinin Yükselişi**, (Çev. Alp Tümertekin), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
SERTOĞLU, Midhat. (1986). **Osmanlı Tarih Lugatı**, İstanbul: Enderun Kitabevi.

- SÜREYYA, Mehmet. (1996). **Sicill-i Osmanî**, (Yay. Haz. Nuri Akbayar), I, II, V, İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi. (1976). **Şemd'ânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi Mür'i't-Tevârih**, I, II.A, (Yay. M. Münir Aktepe), İstanbul.
- Şeyh Ahmet El-Bedirî El-Hallâk. (1993). **Osmanlı Taşra Hayatına İlişkin Olaylar Berber Bedirî'nin Günlüğü (1741-1762)**, (Çev. Hasan Yüksel), Sivas.
- Şeyhi Mehmed Efendi. (1989). **Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri (Vekayü'l-Fudalâ II-III)**, (Neş. Haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. (1976). "Yavuz Sultan Selim'in Kızı Hanım Sultan ve Torunu Kara Osman Şah Bey Vakfiyeleri", **Bellekten**, XL, Sayı:159, Temmuz 1976'dan ayrı basım), Ankara:Türk Tarih Kurumu.
- _____ ; (1988). **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı**, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- _____ ; (1995). **Osmanlı Tarihi**, IV II. Kısım, Ankara:Türk Tarih Kurumu.